

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp: uygulama ve eğitime ilişkin mevcut durum analizi

Doç. Dr. Harun Kırılmaz

1978 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Konya'da tamamladı. 2000 yılında Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında doktorasını tamamladı. 2018 yılında Kamu Yönetimi alanında doçent ünvanı aldı. 2001-2012 yılları arasında Sağlık Bakanlığında çeşitli kademelerde görev yaptı. Sağlık hizmetlerinde performans, hasta memnuniyeti, sağlık politikaları, hasta hakları ve etik konularında çalışmaları olan Kırılmaz, 2012 yılından bu yana Sakarya Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Modern tıp, Ortodoks tıp, Batı tıbbi veya bilimsel tıp olarak adlandırılan yaklaşımın klasik olarak bireysel hastaların bakımına odaklandığı, hastalık tedavisine vurgu yaptığı ve koruyucu sağlık ve refahı etkileyen sosyoekonomik ve davranışsal faktörlere daha az odaklandığı yönünde eleştiriler söz konusudur. Modernite ile birlikte bu yaklaşımın sağlık hizmet sunumunda başat rol oynadığı ve dönemsel olarak olumlu sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Ancak günümüzde sağlık ve sağlık hizmetlerinin karşı karşıya olduğu kritik sorunların -bulaşıcı olmayan hastalıklar, yaşlanan nüfus ve sağlıkta eşitliğin önündeki karmaşık, sistemik engeller- bu yaklaşımla kolayca çözülemediği ortadadır. Mevcut sağlık hizmeti sunumu modern tıp temeli üzerine inşa edildiği için, sağlık ve sağlık hizmetlerini dönüştürmek için öncelikle tıbbın yeniden tanımlanmasına ve tıp eğitim sisteminde değişime gereksinim bulunmaktadır.

Diğer taraftan, geleneksel tıp uygulamalarının kökleri, günümüzün eğitim, araştırma ve tıbbi bakım yaklaşımından sorumlu olan modern tıp eğitiminin

“bench-to-bedside” modeline dayanmaktadır. Sağlık ve sağlık hizmetlerinin mevcut ihtiyaçlarını karşılamak için tıp, toplum ve insan odaklı ve dijital olarak yetkin; çalışmaları sosyal, davranışsal, veri ve diğer bilimleri entegre eden ve sosyal sorumluluk sahibi sağlık profesyonellerine ihtiyaç duymaktadır. Bu gerekçeyi dikkate aldığımızda, “bench-to-bedside” modelinden “bench to bedside to population” modeline geçişin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, geleneksel tıp uygulamaları günümüzün amaçlarına uygun olacak şekilde modernize etmek, modern tıbbın mevcut yaklaşımının yeniden incelenmesini gerektirmektedir.

Günümüzde dünya çapında birçok ülkenin geleneksel tıp uygulamalarını gündeme aldığı ve teşvik etmeye başladığı görülmektedir. Küresel “doğaya dönüş” trendine paralel olarak, birçok ülkede politika yapımcılar geleneksel tıp uygulamalarının gelişimine önem vermeye başlamıştır. Sonuç olarak, dünya genelinde geleneksel tıp politikasında hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, 2020 yılında üye ülkelerinin 98’i geleneksel tıp uygulamaları konusunda ulusal bir

politikaya sahiptir. Bu sayı, sadece 45 üye ülkenin bulunduğu 2005 yılı ile kıyaslandığında iki kat artmıştır. Bu alanda sağlık politikaları, geleneksel tıp uygulamalarının çeşitli yönlerini düzenlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu gelişmeler, ülkelerin geleneksel tıp uygulamalarını gündeme alma ve inşa etme bilincinin arttığını göstermektedir.

Geleneksel tıbbın modern tıp yaklaşımına entegre bir biçimde veya özgün bir yaklaşım olarak ön plana çıkmasında sağlık hizmeti sunumu, farmasötik ve tıp eğitimi konuları başı çekmektedir. Geleneksel tıbbın gerek sağlık hizmeti sunumu gerekse farmasötik alanında yaygınlaşmasında, kuşkusuz tıp eğitiminde söz konusu yaklaşımın başat rol üstlendiği görülmektedir. Nitekim Çin, Japonya, Kore ve Tayvan gibi Asya ülkeleri başta olmak üzere bazı ülkelerde geleneksel tıp alanında modernize edilmiş eğitim sistemleri geliştirildiği görülmektedir. Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında, geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitiminde olmasa da Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, Norveç, Finlandiya, Rusya, İran gibi ülkelerde uygulama konusunda gelişmeler dikkat çekmektedir.

Geleneksel tıp yaklaşımı Çin, Kore ve Tayvan'daki sağlık sistemlerinde resmi olarak modern tıp ile eşit statüde kabul edilmektedir ve bu sistemler genellikle "ikili" veya "iki katmanlı" sağlık sistemleri olarak kategorize edilmektedir. Bu ülkelerde geleneksel tıp doktorları mevzuata göre tıp doktoru olarak tanınmaktadır ve eğitim sistemleri modern tıp ile eşdeğerdir. Öte yandan Japonya'da geleneksel tıp 19. yüzyılda batı tıbbına entegre edilmiş olup, Japonya sağlık sistemi modern ve geleneksel tıbbı içeren birleşik bir sağlık sistemi olarak kategorize edilmektedir. Bu ülkelerdeki geleneksel tıp eğitim sistemleri, devlet desteği ile modern tıp eğitim sistemlerine dönüşmüştür.

Dünya Sağlık Örgütü geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitiminde misyon, bilgi, beceri ve tutuma ilişkin hedefler, eğitim programı, öğrenci ve eğitimci profili, izleme ve değerlendirme, yönetim ve organizasyon konularında kapsamlı bir yol haritası ortaya koymuştur. Geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın modern tıba entegre edilmesini öngören Dünya Sağlık Örgütüne göre, bu eğitimin klinik uzmanlık alanları, toplum sağlığı, ar-ge ve sağlık yönetiminde kariyer için uygun bir temele sahip olması gerekmektedir. Aynı

zamanda geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kalite güvencesi ile geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitiminin standardizasyonu ve akreditasyonu Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilmektedir.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi alanında farklı ülkelerde yaşanan gelişmeler ve Dünya Sağlık Örgütü'nün perspektifini aktarmaya çalıştıktan sonra Türkiye'de geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitiminin mevcut durumunu özetleyebiliriz. İnsan sağlığına yönelik geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulama yöntemlerini belirlemek, bu yöntemleri uygulayacak kişilerin eğitimi ve yetkilendirilmeleri ile bu yöntemlerin uygulanacağı sağlık kuruluşlarının çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla 27 Ekim 2014 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği" yürürlüğe konmuştur. Söz konusu yönetmeliğe göre Sağlık Bakanlığı tarafından tabiplere ve sadece kendi alanında uygulama yapmak üzere dış tabiplerine yetki verilmiştir. Ayrıca tabip ve dış tabibi olmayan uygulama alanında temel eğitimi bulunan sağlık meslek mensuplarının da, sertifikalı tabip ve dış tabiplerinin gözetimi ve denetimi altında uygulamalara katılmaları mümkündür.

Diğer bir ifadeyle geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, Sağlık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş sağlık kuruluşları ile uygulama merkezlerinde ve ilgili alanda "uygulama sertifikası" bulunan tabip ve sadece dış hekimliği alanında olmak üzere dış tabibi tarafından yapılabilmektedir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları alanında temel eğitimi bulunan sağlık meslek mensupları merkez ve ünitelerde sertifikalı tabiplere uygulamada yardımcı olabilirler. Bu doğrultuda tabipler ve dış tabipleri ile sağlık meslek mensupları, her bir geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulaması için belirlenen süre ve düzenlenen eğitim programları sonrasında sertifika almaları halinde bu tedavi yöntemlerini uygulayabilmektedirler.

Bu yönetmelik kapsamında geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulaması eğitimi verilmeye başlanan alanlar ve uygulamaya yetkili personel aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ve eğitime yönelik farklı ülkelerde ve Türkiye'de mevcut durum dikkate alındığında standardizasyonun olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte üç temel yaklaşımın öne çıktığını söylemek mümkündür. Özellikle

Çin, Tayvan, Kore gibi Asya ülkelerinde modern tıp eğitiminden bağımsız geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi ön plana çıkarken, diğer ülkelerde modern tıp eğitimine entegre şekilde geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi söz konusudur. Bazı ülkelerde ise geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik sağlık lisansiyeri eğitimi modeli tercih edilmektedir. Buna göre 5 veya 6 yıllık tıp fakültesi düzeyinde spesifik olarak geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi veren okullar olduğu gibi, 4 yıllık lisans düzeyinde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları alanında sağlık eğitimi veren okullar da bulunmaktadır. Diğer taraftan bazı tıp fakültelerinin modern tıp eğitimi müfredatına, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına ilişkin derslerin ve içeriklerin eklendiği de görülmektedir.

Türkiye'deki durumu gelince, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ve eğiti-

minde diğer ülke örneklerinden farklı bir modelin hayata geçirildiği dikkat çekmektedir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları Sağlık Bakanlığı tarafından uygulama izni verilen kamu veya özel sağlık kuruluşlarında hekim ve diş hekimleri ile hekim gözetiminde sağlık meslek mensupları tarafından sunulabilmektedir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi ise "sertifikasyon" modeli esas alınarak, çeşitli üniversitelere ait eğitim merkezlerinde, Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen standartlar ve eğitim programları çerçevesinde yürütülmektedir.

Sonuç olarak geleneksel ve tamamlayıcı tıp, günümüzde bağımsız veya entegre bir şekilde sağlık hizmetlerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Etkililik ve güvenlik kanıtları ortaya konan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, evrensel olarak sağlık kapsamına erişimde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Bu-

nunla birlikte, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının güvenli, uygun maliyetli ve etkili kullanımı için politikaların, standartların ve düzenleyici çerçevelerin oluşturulmasına; bunun için de kanıt ve verilere ihtiyaç olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Mevcut tablo göz önüne alındığında, eğitim ve sağlık sisteminde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ve eğitime ilişkin bilimsel, rasyonel ve entegre bir modelin geliştirilmesi için uygun yapıların oluşturulmasına gereksinim bulunmaktadır. Bu noktada politikaların oluşturulması, yasal düzenlemelerin yapılması, organizasyonel ve yönetsel adımların atılması öncelikli olmalıdır. Ayrıca toplumun geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik niyet ve tutumlarına göre, Sağlık Bakanlıklarının politikaları ve stratejileri doğrultusunda etkili, uygun maliyetli, hakkaniyetli ve erişilebilir bir hizmet sunumu tesis edilmelidir.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp eğitimi-ne ilişkin Türkiye'nin benimsediği "sertifikasyon" modeline alternatif olarak, 4 yıllık lisans eğitimi ile "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıbbi Bakım Personeli" yetiştirilmesi önerilebilir. Söz konusu sağlık personeli geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarından bir kısmını hekim gözetiminde gerçekleştirebileceği gibi, bir kısmını ise tek başına gerçekleştirebilir. Bu doğrultuda 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'un Ek Madde 13'e "Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıbbi Bakım Personeli" unvanının ve görev tanımının eklenerek, sağlık sisteminde temel ve aynı zamanda kıt kaynak olan hekim insan gücünün daha etkili ve verimli kullanılması mümkün kılınabilir. Aynı zamanda kamu ve özel sağlık kuruluşlarında istihdam imkânı sağlanarak eğitim ve iş gücü piyasasına olumlu katkı sağlanabilir.

Kaynaklar

Ang, L., Song, E., Jong, M. C., Alræk, T., Wider, B., Choi, T. Y., ... & Lee, M. S. (2024). "An evidence map on traditional medicine across health outcomes", *Integrative Medicine Research*, 101070.

Ang, L., Song, E., Jong, M. C., Alræk, T., Wider, B., Choi, T. Y., ... & Lee, M. S. (2023). "Mapping of systematic reviews on traditional medicine across health conditions: a protocol for a systematic map", *BMJ Open*, 13(12), 1-6.

Ashiq, K., Bajwa, M. A., Khokhar, R., Abid, F., Tanveer, S., Qayyum, M., ... & Jameel, S. (2022). "A Cross-sectional analysis of knowledge, beliefs

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulaması	Uygulamaya Yetkili Personel
Akupunktur	• Tabip • Diş tabibi
Apiterapi	• Tabip
Fitoterapi	• Tabip • Diş tabibi
Hipnoz	• Tabip • Diş tabibi • Tabip gözetiminde klinik psikolog ve psikolojinin tıbbi uygulamaları yetki belgesine sahip psikolog
Sülük Uygulaması	• Tabip • Tabip gözetiminde sağlık meslek mensubu
Homeopati	• Tabip • Diş tabibi
Kayropraktik	• Tabip • Tabip gözetiminde sağlık meslek mensubu
Kupa Uygulaması	• Tabip • Diş tabibi • Tabip gözetiminde sağlık meslek mensubu
Larva Uygulaması	• Tabip
Mezoterapi	• Tabip • Diş tabibi
Proloterapi	• Tabip • Diş tabibi
Osteopati	• Tabip • Diş tabibi • Tabip gözetiminde sağlık meslek mensubu
Ozon Uygulaması	• Tabip • Diş tabibi
Refleksoloji	• Tabip • Tabip gözetiminde sağlık meslek mensubu
Müzik Terapi	• Tabip • Tabip gözetiminde sağlık meslek mensubu • Tabip gözetiminde lisans düzeyinde müzik eğitimi aldıktan sonra müzik terapi sertifikasyon programını tamamlamış kişi

and practices regarding traditional medicine use among pharmacy students of different private and government universities of Lahore, Pakistan", *Bangladesh Journal of Medical Science*, 21(2), 323-334.

Ayati, M. H., Pourabbasi, A., Namazi, N., Zargarani, A., Kheiry, Z., Kazemi, A. H., & Larijani, B. (2019). "The necessity for integrating traditional, complementary, and alternative medicine into medical education curricula in Iran", *Journal of Integrative Medicine*, 17(4), 296-301.

Dzau, V. J., Laitner, M. H., & Balatbat, C. A. (2022). "Has traditional medicine had its day? The need to redefine academic medicine", *The Lancet*, 400(10361), 1481-1486.

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği (2014). Resmi Gazete Tarihi: 27.10.2014 Sayısı: 29158.

Han, S. Y., Lee, S. H., & Chae, H. (2022). "Developing a best practice framework for clinical competency education in the traditional East-Asian medicine curriculum", *BMC Medical Education*, 22(1), 352.

Han, S. Y., Kim, H. Y., Lim, J. H., Cheon, J., Kwon, Y. K., Kim, H., ... & Chae, H. (2016). "The past, present, and future of traditional medicine education in Korea", *Integrative Medicine Research*, 5(2), 73-82.

Hadian, M., Jabbari, A., & Sheikhabdarsi, H. (2020). Exploring challenges of health system in Iranian traditional medicine: A qualitative study", *Ethiopian Journal of Health Sciences*, 30(6), 1027-1036.

Kim, J. K., Kim, K. H., Shin, Y. C., Jang, B. H., & Ko, S. G. (2020). "Utilization of traditional medicine in primary health care in low-and middle-income countries: a systematic review", *Health Policy and Planning*, 35(8), 1070-1083.

Kim, Y. J. (2017). "The current studies of education for a traditional and complementary medicine in Malaysia", *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine*, 22(4), 531-537.

Lee, H. J., Chae, H., Lim, Y. K., & Kwon, Y. K. (2016). "Attitudes of Korean and Chinese traditional medical doctors on education of East Asian traditional medicine", *Integrative Medicine Research*, 5(1), 63-68.

Li, J., & Graham, D. (2020). "The importance of regulating the education and training of Traditional Chinese Medicine practitioners and a potential role for ISO/TC 249", *Pharmacological Research*, 161, 105217.

Liu-Helmersson, J., & Ouma, A. (2021). "Sámi traditional medicine: practices, usage, benefit, accessibility and relation to conventional medicine, a scoping review study", *International Journal of Circumpolar Health*, 80(1), 1-16.

McCabe, P. (2008). "Education in naturopathy and western herbal medicine in Australia: results of a survey of education providers", *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 14(3), 168-175.

Myeong, Y. S., Ahn, S. Y., & Son, C. G. (2016). "Education for a traditional medicine in medical schools in Japan", *Korean Journal of Acupuncture*, 33(1), 12-17.

Musa, H. H., Musa, T. H., Oderinde, O., Musa, I. H., Shonekan, O. O., Akintunde, T. Y., & Onasanya, A. K. (2023). "Traditional herbal medicine: overview of research indexed in the scopus database", *Advances in Traditional Medicine*, 23(4), 1173-1183.

Netzer, K., Balmith, M., & Flepisi, B. T. (2021). "An appraisal of the regulatory policies governing the use of herbal traditional medicine", *Traditional Medicine Research*, 6(6), 1-12.

Ouma, A., Jacobsson, L., & Nilsson, L. M. (2023). "Sámi traditional medicine and complementary and alternative medicine—a descriptive study of use within the Sámi population of Sweden", *International Journal of Circumpolar Health*, 82(1), 1-11.

Park, M., Kim, M. H., Park, S. Y., Kang, M., Choi, I., & Kim, C. E. (2021). "Development of an explicit and implicit knowledge identification tool for the analysis

of the decision-making process of traditional Asian medicine doctors", *medRxiv*, 12.

Park, Y. L., Huang, C. W., Sasaki, Y., Ko, Y., Park, S., & Ko, S. G. (2016). "Comparative study on the education system of traditional medicine in China, Japan, Korea, and Taiwan", *Explore*, 12(5), 375-383.

Rizvi, S. A., Einstein, G. P., Tulp, O. L., Sainvil, F., & Branly, R. (2022). "Introduction to traditional medicine and their role in prevention and treatment of emerging and re-emerging diseases", *Biomolecules*, 12(10), 1-29.

Sun, S. H. (2019). "A Comparative study among 2nd cycle of Evaluation and Accreditation system on Korean Medicine Education, Global Standards of WFME for Basic Medical Education and WHO guidelines for quality assurance of Traditional Medicine Education in the Western Pacific Region", *Journal of Society of Preventive Korean Medicine*, 23(3), 41-57.

World Health Organization. (2005). WHO guidelines for quality assurance of traditional medicine education in the Western Pacific Region. WHO Regional Office for the Western Pacific.

Yudiatmaja, W. E., Prastya, I. Y., Meilinda, S. D., & Samnuzulsari, T. (2021). "A systematic literature review of the research on traditional medicine policy", *Mimbar: Jurnal Sosial Dan Pembangunan*, 37(1), 24-35.

Zhou, X., Yang, Q., Bi, L., & Wang, S. (2024). "Integrating traditional apprenticeship and modern educational approaches in traditional Chinese medicine education", *Medical Teacher*, 46(6), 792-807.